Література

Вязанкина Л.А. «…Засвидетельствовать безграничную теплоту и искренность ваших чувств…» // Уроки иностранной литературы в школе. – 2003. – № 2. – С. 79-82. *Диккенс Ч.* Домби и сын. Роман. Главы I – XXX. – Пер. с англ. А.В. Кривцовой. – К.: Дніпро, 1978. – 510 с. *Ивашева В.В.* Творчество Диккенса. – М.: МГУ, 1984. – 230 с. *Літературознавча енциклопедія*: У двох томах. Т.2 / Авт.-уклад. Ю.І.Ковалів. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 624 с. *Обухов Я.Л.* Символика цвета // www. videoton.ru /Articles/ sym_color. html *Тугушева М.П.* Чарльз Диккенс: Очерк жизни и творчества. – М.: Дет. лит., 1979. – 208 с. *Уилсон Э.* Мир Чарльза Диккенса. – М.: «Прогресс», 1975. – 320 с. *Эстетика. Теория литературы*: Энциклопедический словарь терминов / Ю.Б Борев. – М.: ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 575 с. *Cirlot J.E.* A Dictionary of Symbols. – London,1971. – 419 p. *Encyclopaedia Britannica //* www.encyclopaediabritannica.com *Protas A.* Dictionary of Symbolism // http: www.umich.edu

УДІЛОВА К.П., КРАВЧЕНКО Я.П.
(*Запорізький нац. ун-т*)

ЖАНРОВІ ОЗНАКИ ПАРАБОЛИ В ПОВІСТІ Е. ХЕМІНГУЕЯ «СТАРИЙ І МОРЕ»

У прозі XX ст. параболічність є одним з найпродуктивніших принципів художньої образності. Цей факт, на думку А.О. Ткаченка, пояснюється «посиленим потягом до дидактики і алегоризму у певні епохи» [Ткаченко 2003, с. 91] Парабола (грец. parabole – порівняння, зіставлення, подібність) – повчальне інакомовлення, близький до притчі жанровий різновид, в якому за стислою розповіддю про певну подію приховується кілька інших планів змісту. У структурі параболи закладено інакомовний образ, що тяжіє до символу, а не до алегорії (подеколи параболу називають символічною притчею), однак вона не втрачає предметної виразності за ситуативної багатозначності [Літературознавчий словник-довідник 2006, с. 519]. Похідним від параболи в сучасній науці є термін параболічність – повчальне інакомовлення, притаманне притчі, в якому за стислою розповіддю про певну подію приховуються два або кілька інших планів змісту [Ковалів 2007, с. 180].

Дослідження Г.О. Кохана [Кохан 2003, с. 52-53; Кохан 2003, с. 31-34], М.І. Постоловської [Постоловська 2001, с. 11], Г.О. Островської [Островська 2000] засвідчують здатність прозових параболічних структур поєднувати інакомовність з предметністю та елементами історизму. Це надає їм незавершеної багатоплановості, змістової глибини, зумовлює варіативність тлумачень.

Метою даної статті є встановлення жанрових ознак параболи в повісті Е. Хемінгуея «Старий і море», адже її жанрова приналежність є дискусійною. Жанр твору визначається як повість [Грисенко 2002], філософська повість [Штейнбук 2001], повість-притча [Вайновська 2001]. Досягнення мети передбачає виокремлення елементів повчального інакомовлення, притаманних параболі, в сюжеті та структурі твору.

До змістовних особливостей прозової параболічної структури належать: різнобічна характеристика певної епохи, філософське переосмислення людського досвіду і його нова оцінка, наявність асоціативних зв'язків.

У повісті Е. Хемінгуея присутні вказівки на конкретну історичну добу. Наприклад: «… Конечно. Хочешь, я угощу тебя пивом на Террасе? А потом мы отнесем домой снасти» [Хемингуэй 1977, с. 14]; «Мне ее дал Педрико в винной лавке»; «– «Янки» не могут проиграть.

– Как бы их не побили кливлендские «Индейцы»!

– Не бойся, сынок. Вспомни о великом Ди Маджио.

– Я боюсь не только «Индейцев», но и «Тигров» из Детройта.

– Ты, чего доброго, скоро будешь бояться и «Краснокожих» из Цинциннати, и чикагских «Белых чулок».

– Почитай газету и расскажи мне, когда я вернусь» [Хемингуэй 1977, с. 17]; «Они пили кофе из консервных банок в закусочной, которая обслуживала рыбаков и открывалась очень рано» [Хемингуэй 1977, с. 22]; «Хорошо богатым, у них есть радио» [Хемингуэй 1977, с. 30]. Такі ключові слова, як «пиво на Террасе», «винная лавка», назви команд: «кливлендские «Индейцы»», «Тигры» из Детройта», «Красно-кожие» из Цинциннати» и «чикагские «Белые чулки»» та ім'я гравця Ді Маджіо; наявність радіоприймача лише у багатих, що свідчить про його відносно нещодавню появу. Перераховані реалії надають читачеві можливість приблизно уявити епоху.

Змістовна глибина твору пов`язана зі спробою письменника здійснити філософське осмислення людського досвіду. Е. Хемінгуей переосмислює призначення людини. На його думку, людина створена не для того, щоб терпіти поразки, вона має боротися і в жодному разі не втрачати надію. Не дивлячись на те, що вісімдесят чотири дні Сантьяго повертався додому з порожніми руками, він все одно вийшов у море на вісімдесят п`ятий день, оскільки вірив, що зустріне Велику Рибу. Не можна сказати, що старий потерпів поразку. Він вірив в те, що одного дня зустріне свою Велику Рибу, зустрів її і подолав.

В тексті повісті присутні кілька типів асоціативних зв'язків. Це, по-перше, асоціації, що належать авторській свідомості, наприклад: «шрамы были стары, как трещины в давно уже безводной пустыне» [Хемингуэй 1977, с. 13]. По-друге, асоціації, що належать свідомості героя: «Ветер – он-то уж наверняка нам друг, – подумал он, а потом добавил: – Впрочем, не всегда. И огромное море – оно тоже полно и наших друзей, и наших врагов. А постель,... – думал он, – постель – мой друг. Вот именно, обыкновенная постель» [Хемингуэй 1977, с. 77].

Також доцільно вказати на присутність у творі елементів у вигляді натяків, які мають викликати певні читацькі асоціації: «Когда мне было столько лет, сколько тебе, я плавал юнгой на паруснике к берегам Африки. По вечерам я видел, как на отмели выходят львы» [Хемингуэй 1977, с. 20]. «Ему снились только далекие страны и львята, выходящие на берег. Словно котята, они резвились в сумеречной мгле, и он любил их так же, как любил мальчика. Но мальчик ему никогда не снился» [Хемингуэй 1977, с. 22]. «Старику снились львы» [Хемингуэй 1977, с. 81]. Можна припустити, що леви мають символічне значення. Герой бачив цих тварин, коли був юним, потім, перед виходом у море, йому наснилися маленькі левенята, а по поверненні – великі леви. Ймовірно, ці трансформації свідчать, наскільки незначним був герой до зустрічі з Великою Рибою і як збільшилися масштаби його особистості після неї. Також можна припустити, що леви символізують спокій: до виходу в море Сантьяго позбавлений спокою – леви відповідно маленькі, оскільки старий відчував, що має пройти певні випробування, згодом, після зустрічі з Рибою, його опановує спокій і леви стають великими, набувають символічного значення душевної впевненості і гармонії.

До значущих структурних особливостей твору параболічного типу належать: відбиття складних людських стосунків, велика кількість роздумів, описів і авторських коментарів; часові зсуви; присутність у структурі інакомовного образу, що тяжіє до символу; розгортання дії по кривій, що створює особливий внутрішній підтекст, віддаляючись від конкретної ситуації і обов'язково повертаючись до неї.

Зовнішньоподієву тканину твору складають стосунки між хлопчиком та старим, між старим, хлопчиком та хазяїном ресторану, між старим та батьками хлопчика. Наведемо наприклади зовнішньо незначних, майже антипсихологічних, проте,

внутрішньо емоційно насичених реплік та діалогів: «Нет дай лучше мне. Если мне нельзя с тобой рыбачить я хочу помочь тебе хоть чем-нибудь» [Хемингуэй 1977, с. 14]; «Старик научил мальчика рыбачить, и мальчик его любил» [Хемингуэй 1977, с. 13]; «Что ты принес?

– Ужин. Сейчас мы будем есть.

– Да я не так уж голоден.

– Давай есть. Нельзя ловить рыбу не евши.

– Мне случалось, – сказал старик, поднимаясь и складывая газету; потом он стал складывать одеяло.

– Не снимай одеяла, – сказал мальчик. – Покуда я жив я не дам тебе ловить рыбу не евши» [Хемингуэй 1977, с. 18]; ««Где ты мог помыться?» – подумал мальчик. До колонки было два квартала. «Надо припасти ему воды, мыла и хорошее полотенце. Как я раньше об этом не подумал? Ему нужна новая рубашка, зимняя куртка, какая-нибудь обувь и еще одно одеяло»» [Хемингуэй 1977, с. 19]; «Я скучал по тебе, – сказал старик. – Ты что-нибудь поймал?» [Хемингуэй 1977, с. 79]; «Наверху, в своей хижине, старик опять спал. Он снова спал лицом вниз, и его сторожил мальчик» [Хемингуэй 1977, с. 81];

«– Мартин, хозяин ресторана.

– Надо его поблагодарить.

– Я его поблагодарил, – сказал мальчик, – уж ты не беспокойся.

– Дам ему самую мясистую часть большой рыбы, – сказал старик. – Ведь он помогает нам не первый раз?

– Нет, не первый.

– Тогда одной мясистой части будет мало. Он нам сделал много добра» [Хемингуэй 1977, с. 19]; «родители сказали мальчику, что старик теперь уже явно salao, то есть «самый что ни на есть невезучий», и велели ходить в море на другой лодке, которая действительно привезла три хорошие рыбы в первую же неделю. Мальчику тяжело было смотреть, как старик каждый день возвращается ни с чем, и он выходил на берег, чтобы помочь ему отнести домой снасти или багор, гарпун и обернутый вокруг мачты парус» [Хемингуэй 1977, с. 13]. Автор акцентує взаємну приязнь старого і хлопчика, та їхні досить теплі стосунки з хазяїном ресторану Мартином, а також небажання батьків хлопчика відпускати сина в море із старим, тому що йому не щастило. Ці особистісні колізії формують емоційне тло, на якому відбуваються події.

До жанротворчих чинників параболи належить наявність часових зсувів. У повісті Е. Хемінгуея вони специфічно організують як внутрішній (свідомість героя), так і зовнішній простір твору. Наприклад: «Когда мне было столько лет, сколько тебе, я плавал юнгой на паруснике к берегам Африки. По вечерам я видел, как на отмели выходят львы» [Хемингуэй 1977, с. 20]; «Ему теперь уже больше не снились ни бури, ни женщины, ни великие события, ни огромные рыбы, ни драки, ни состязания в силе, ни жена» [Хемингуэй 1977, с. 22]; «Прежде, оставшись один, он пел; он пел иногда и ночью, стоя на вахте, когда ходил на больших парусниках или охотился за черепахами» [Хемингуэй 1977, с. 29]; «Он вспомнил, как однажды поймал на крючок самку марлина… Когда старик зацепил самку багром и стукнул ее дубинкой, придерживая острую, как рапира, пасть с шершавыми краями, когда он бил ее дубинкой по черепу до тех пор, пока цвет ее не стал похож на цвет амальгамы, которой покрывают оборотную сторону зеркала, и когда потом он с помощью мальчика втаскивал ее в лодку, самец оставался рядом. Старик не мог забыть, какой он был красивый. И он не покинул свою подругу до конца» [Хемингуэй 1977, с. 35-36].

У структурі параболи закладено інакомовний образ, що тяжіє до символу – в образі Сантьяго Хемінгуей змалював символ мужності. Три дні майже без їжі та сну мужньо змагався старий зі стихією. Він відчував неабиякий біль, про що свідчить його судома та реакція хлопчика: коли той побачив руки старого він заплакав. Сантьяго був дуже стомлений цією боротьбою – ідучи додому він упав і якийсь час не міг підвестися, але згодом підвівся і впродовж свого шляху ще тричі відпочивав. Автор прагне акцентувати мужність як домінанту характеру героя.

Дія в параболі розгортається по кривій, що створює особливий внутрішній підтекст, віддаляючись від конкретної ситуації і обов'язково повертаючись до неї. Це є найважливішою ознакою параболічної структури, що притаманна лише їй. На початку твору перед читачем постає селище рибалок, розмаїття людських стосунків, звичайне трудове життя. Згодом головний герой вирушає до моря, де стикається з великими труднощами і має пройти перевірку власних особистісних якостей. Він гідно долає труднощі і повертається додому – назад до селища рибалок, де його знову оточують звичні речі і чекає хлопчик. Є очевидним, що сюжет розгортається по кривій, дія розпочинається в селищі і згодом до нього повертається. Підтекст складає розкриття прихованих особистісних можливостей людського характеру.

Отже, повість «Старий і море» містить ознаки параболи, на що вказують такі складові сюжету та структури: характеристика епохи; розмаїття змальованих людських стосунків; велика кількість роздумів, описів і авторських коментарів, філософське переосмислення людського досвіду, присутність кількох типів асоціативних зв'язків, специфічне розгортання дії по кривій, що створює особливий підтекст. Встановлені ознаки відкривають новий жанровий вимір тексту, а отже, й нові можливості його тлумачення в іншій змістовій якості (параболізм як багатозначна алегоричність).

Література

Вайновська М. Ернест Хемінгуей. «Старий і море» – повість-притча про людину // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2001. – № 7. – С. 23-25. *Грисенко Л., Торяник О.* Людина створена не для поразки: вивчення повісті Е. Хемінгуея «Старий і море» // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2002. – №3. – С. 37-39. *Кохан Г.О.* Логічно-змістовні співвіднесення різних рівнів оповіді як шлях проникнення у контекст роману-параболи Умберто Єко «Ім'я Троянди» // Всесвітня література і культура в навчальних закладах України. – 2003. – № 7. – С. 31-34. *Кохан Г.О.* Твори-параболи у літературі і живописі як результат історичних змін у свідомості людини XX століття // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2003. – № 6. – С. 52-53. *Літературознавча енциклопедія*: У двох томах. Т.2 / Авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 624 с. *Літературознавчий словник-довідник* / Р.Т. Гром`як, Ю.І. Ковалів. – К.: Академія, 2006. – 751 с. *Островська Г.О.* Від притчі до параболи // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2000. – № 10. – С. 6-9. *Постоловська Н.І.* Особливості сприйняття творів параболічного типу старшокласниками // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2001. – № 6. – С. 11-14. *Ткаченко А.О.* Мистецтво слова: Вступ до літературознавства. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2003. – 448 с. *Хемингуэй Э.* Старик и море. – Одесса: Маяк, 1977. – 247 с. *Штейнбук Ф.* Ернест Хемінгуей. «Старий і море» // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2001. – № 1. – С. 52-54.